

Український інститут національної пам'яті
Методичні рекомендації
для загальноосвітніх навчальних закладів
до 80-річчя проголошення незалежності Карпатської України

**Карпатська
Україна.
Переддень
Другої
світової**

15 березня 2019 року виповнюється 80 років від проголошення незалежності Карпатської України. Планом заходів із підготовки та відзначення цієї річниці, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2019 року № 90-р, передбачено провести урочистості з нагоди 80-річчя незалежності Карпатської України й інформаційні, навчально-виховні, культурно-мистецькі та інші акції. Для учнівської та студентської молоді, військовослужбовців Збройних Сил України мають пройти тематичні інформаційні, навчально-виховні, культурно-мистецькі заходи, виставки архівних документів, речових пам'яток і фотоматеріалів, спрямованих на донесення інформації про історію Карпатської України, виховання патріотизму та підвищення інтересу до історії України. В навчальних закладах мають відбутися тематичні уроки історії.

У зв'язку з цим Інститут підготував методичні рекомендації для використання в освітньому просторі, зокрема на уроках історії України в 10 класі під час вивчення відповідних тем, підготовки до ЗНО, проведення тематичних виховних годин, Тижня історії, історичних, краєзнавчих фестивалів тощо.

1938 року Чехословаччина передала Судетську область Німеччині (за Мюнхенською угодою) і частину території – Угорщині (за Віденським арбітражем). Ситуацією скористалися словаки та закарпатські українці, які домоглися створення національних автономій. Уряд Карпатської України переїхав із Ужгорода до Хуста та почав державне будівництво. У березні 1939-го Німеччина захопила решту Чехії, а Словаччина проголосила самостійність. 15 березня незалежною державою стала і Карпатська Україна. Того ж дня з мовчазної згоди Гітлера на край напала Угорщина. На захист землі від окупантів стала Карпатська Січ. Проте вже 18 березня ворог захопив майже всю Карпатську Україну. Осередок української державності був знищений, однак українці на Закарпатті першими у міжвоєнній Європі чинили збройний опір союзникам Німеччини.

«Ми хочемо жити своїм власним життям, своєю українською культурою і, захищаючи послідовно та твердо своє, ми не відцураємося від шанування духовного багатства інших.<...>

Будуємо нову Карпатську Україну та її головне місто, яким правдоподібно буде Хуст. Ведемо вже переговори про побудовання біля ста помешкань для державних службовців. Побудуємо там палац уряду, університет, катедралю, домівки для студентів, музей, український народний театр. Буде це модерна дільниця з широкими вулицями. У наступному році з весни розпочнемо будувати залізничну лінію».

З інтерв'ю **Августина Волошина**
«Про актуальні проблеми Карпатської України».
12 січня 1939 року

Ключові повідомлення***Історична довідка******10 фактів про Карпатську Україну******Корисні Інтернет-посилання******Перелік документальних фільмів і телевізійних проєктів******Методичні рекомендації******Додаток 1. Творець Карпатської України Августин Волошин******Додаток 2. Місяця пам'яті******Додаток 3. У мемуарах учасників і свідків******Додаток 4. Тематичні інфографіки та карти*****Ключові повідомлення**

У 1918 році після розпаду Австро-Угорщини українці Закарпаття заявили про прагнення увійти до складу України. У листопаді постала Гуцульська республіка. 21 січня 1919 року в Хусті на Всенародному з'їзді ухвалено рішення про приєднання краю до соборної України. В Акті злуки УНР і ЗУНР зафіксовано входження Закарпаття до УНР.

Після Української революції у Закарпатті розвивався український національний рух. У 1930-х роках велику роль у збереженні української ідентичності відіграли культурні та спортивні товариства, зокрема, «Просвіта», «Пласт», «Січ». Тоді ж тут розпочала діяльність Організація Українських Націоналістів. Українські організації заклали фундамент для Карпатської України.

Наприкінці 1930-х років Закарпаття було єдиним регіоном, де українське населення вибороло право проводити власну внутрішню та зовнішню політику. В умовах, коли Чехословаччина в 1938 році передала частину території Німеччині й Угорщині, закарпатські українці домоглися створення національної автономії. Підкарпатська Русь розпочала державне будівництво. Вибори до крайового Союму засвідчили масову підтримку населенням проурядової партії – Українського національного об'єднання.

Польща й Угорщина напередодні Другої світової війни розпочали втілення політики щодо встановлення спільного кордону за рахунок Чехословаччини. Автономна Карпатська Україна становила для них перепону. Тож вдалися до прихованої агресії, яка вписується в сучасний концепт гібридної війни: через пропаганду закликали населення приєднуватися до Угорщини, задіювали економічну та транспортну блокаду, дипломатичний тиск, здійснювали терористичні акти.

До розбудови Карпатської України долучилися й українці з Галичини, Буковини, Волині, Наддніпрянської України, Слобожанщини. На Закарпатті зустрілися учасники Визвольних змагань 1917–1921 років, представники місцевої еліти та молодого покоління борців за незалежність. Тому, незважаючи на перебування українців Закарпаття в складі іншої держави, її асимілятивну політику, вони зберегли ідентичність і прагнення до соборної України.

Саме в Хусті 22 січня 1939 року вперше було офіційно відзначено 20-річчя проголошення Акта злуки УНР і ЗУНР. Таким чином закарпатці продемонстрували світові загальноукраїнські устремління.

15 березня 1939 року в умовах остаточного розпаду Чехо-Словаччини (Німеччина захопила решту Чехії, а Словаччина проголосила незалежність) та збройної агресії з боку Угорщини, Соймом Карпатської України проголошено незалежність краю. Августина Волошина обрано президентом.

Відчайдушна боротьба Карпатської України з угорськими окупантами – безпрецедентний приклад опору в ході територіальних змін у центрально-східній Європі напередодні Другої світової війни. Українці Закарпаття першими у міжвоєнній Європі зі зброєю в руках стали на захист свободи та незалежності проти союзників Німеччини.

Попри те, що 18 березня 1939-го вся Карпатська Україна була окупована угорськими військами, партизанська боротьба січовиків тривала до вересня. Це стало продовженням опору збройній агресії.

Десятиліттями правда про події в Карпатській Україні була під забороною. Угорська, а тоді радянська влади доклали чимало зусиль, аби стерти з пам'яті українців ті події, затаврувати борців за волю. Крига скресла з розпадом СРСР. Сьогодні Україна пам'ятає про Карпатську Україну та на державному рівні відзначає 80-річчя від дня проголошення її незалежності.

Історична довідка

У міжвоєнний період українці були позбавлені власної державності. Роз'єднаність наших земель між чотирма державами робила Україну вразливою до зовнішньої агресії, а народ – до асиміляцій, поневолення, репресій.

В Європі напередодні Другої світової війни ситуація стрімко загострювалася. В березні 1938 року Німеччина поглинула Австрію. Зовнішньополітична загроза нависла над Чехословаччиною. Гітлер висунув вимогу передати Судетську область, на території якої мешкало близько 3,5 мільйонів німців. Великобританія і Франція, сподіваючись відтермінувати початок війни, використовували тактику «замирення агресора», йшли на територіальні поступки.

29 вересня 1938 року відбулася Мюнхенська конференція. За її наслідками укладено угоду про передачу Судетської області від Чехословаччини до Німеччини. Угорщина та Польща під цим впливом також висунули до Праги територіальні претензії.

Заради збереження держави в умовах територіальних претензій з боку Німеччини, Угорщини і Польщі чехословацька влада пішла на поступки словакам і карпатським українцям. 11 жовтня 1938 року на вимогу політичних сил Підкарпатської Русі Прага призначила перший автономний уряд краю (очолив Андрій Бродій), який проіснував лише 15 днів. Через звинувачення в підготовці приєднання Підкарпатської Русі до Угорщини Бродія арештували і призначили нового прем'єр-міністра – Августина Волошина.

24 жовтня угорський уряд за підтримки фашистської Італії висунув вимогу про міжнародний арбітраж для вирішення справи угорської меншини в Чехословаччині. 2 листопада відбувся перший Віденський арбітраж. За його рішенням Чехо-Словаччина змушена була передати Угорщині південні округи автономних Словаччини та Підкарпатської Русі. Закарпаття втратило понад 12% території із 97 населеними пунктами, зокрема найбільші міста: Ужгород, Мукачеве, Берегове, де мешкало понад 33 тисячі українців.

За таких обставин, коли Чехо-Словаччина передала Судетську область Німеччині (за Мюнхенською угодою) і частину території – Угорщині (за Віденським арбітражем), ситуацією скористалися словаки та закарпатські українці. Вони домоглися створення національних автономій. Уряд Карпатської України переїхав із Ужгорода до Хуста, де розпочав державне будівництво.

За час урядування Августина Волошина ухвалено важливі рішення: 25 листопада – про запровадження на території краю української мови, наприкінці грудня – про розпуск земського уряду в Хусті, офіційну назву «Карпатська Україна» поряд із «Підкарпатська Русь».

Для захисту Карпатської України 9 листопада 1938 року в Хусті засновано парамілітарну структуру «Організацію народної оборони Карпатська Січ», відому також як ОНОКС. Очолив її Дмитро Климпуш. Січовики мали право носити військовий однострій, відзнаки та легку зброю. Керівним органом ОНОКС стала Головна команда. Окремо діяв військовий штаб. Його ядро склали члени ОУН із Галичини. Соціальною базою для її розбудови стали осередки «Пласту», «Січі» та «Просвіти». В ОНОКС вступали вчителі, лікарі, службовці, студенти, гімназисти, семінаристи, робітники та демобілізовані військовослужбовці чехословацької армії. Прибули добровольці і з Галичини, Волині, Буковини та Наддніпрянщини. Це надавало їй загальноукраїнського характеру. У лютому 1939-го чисельність Карпатської Січі досягла 15 тис. осіб.

12 лютого 1939 року відбулися вибори до крайового Союму. Переконливу підтримку – 92,4 % – отримала проурядова партія Українське національне об'єднання (УНО). Її центральний провід очолив Федір Ревай. Ті вибори стали найважливішим етапом у становленні автономії Карпатської України й закріпленні її державно-правового статусу в складі федеративної Чехо-Словацької республіки.

Тим часом Адольф Гітлер спланував остаточно ліквідувати Чехо-Словаччину. Тож 12 березня 1939-го Будапешт отримав «мовчазну згоду» на окупацію Карпатської України. Вранці 14 березня угорські війська за підтримки нерегулярних сил без оголошення війни розпочали наступ на Хуст. Угорське командування планувало якнайшвидше захопити місто й арештувати українських урядовців, щоб не допустити відкриття Союму Карпатської України.

Того ж дня, 14 березня, парламент у Братиславі проголосив незалежність Словаччини під протекторатом Райху. З огляду на це, ввечері Августин Волошин проголосив Карпатську Україну незалежною державою. Водночас було призначено склад нового уряду: прем'єр-міністром став Августин

Волошин, закордонні справи очолив Юліан Ревай, внутрішні справи – Юрій Перевузок, господарство – Степан Клочурак, фінанси й комунікації – Юлій Бращайко, здоров'я і соціальна опіка – Микола Долинай.

15 березня Гітлер поглинув решту чеських земель. Їх перетворено на Протекторат Богемії та Моравії. Фактично Чехо-Словаччина розпалася. Зв'язок між Карпатською Україною та Прагою ускладнився. За таких умов 15 березня в Хусті по обіді відкрилося засідання Сойму Карпатської України, де таємним голосуванням обрали президента новоствореної української держави – Августина Волошина – й офіційно проголосили незалежність краю. Ухвалили два конституційні закони, що визначали форму державного правління.

У цей час тривали бої, найбільш кровопролитні на Севлюсько-Хустському відтинку. Їх кульмінацією став бій на Красному полі поблизу Хуста 16 березня 1939-го. Героїчна й самовіддана оборона Севлюша, що за 25 кілометрів від Хуста, та його околиць дала змогу провести історичну сесію сойму Карпатської України, де було проголошено її незалежність. 16 березня о 16-й годині до Хуста увійшли угорські підрозділи. Головні сили січовиків відступили на схід, до румунського кордону.

Після окупації Карпатської України Августин Волошин із представниками свого уряду змушений був залишити Хуст і 16 березня 1939 перейшов кордон Румунії. Відвідавши Югославію, Австрію, Німеччину, він залишився у Празі (Чехія).

18 березня угорські війська повністю зайняли територію Карпатської України. На всіх перевалах вони дійшли до польського кордону.

Загалом під час березневої кампанії збройні сили Карпатської України провели близько 20 боїв. За оцінкою сучасників, втрати у них становили від 1 до 1,5 тисячі осіб убитими та пропалими безвісти. Щодо угорської сторони, то за офіційною статистикою Будапешта, угорська армія в ході бойових дій у Карпатській Україні втратила 72 вбитих, 164 поранених, 3 пропалих безвісти і 2 полонених. Однак є підстави вважати, що цифри втрат з боку Угорщини були свідомо применшені, щоб приховати масштаби збройного опору. За чеськими та українськими даними, втрати угорської армії становили близько 200 вбитих і кілька сотень поранених.

Щойно захопивши Карпатську Україну, окупаційна влада запровадила на Закарпатті воєнний стан і утворила військову адміністрацію. Каральні органи взялися за «очищення» краю від «небажаних елементів». Найжорстокішого переслідування зазнали січовики та національно свідомі інтелігенція, а також колишні державні діячі Карпатської України.

10 фактів про Карпатську Україну

1. Ще під час Української революції після падіння монархії Габсбургів українці Закарпаття висловили прагнення об'єднатися з Україною. У 1918 році на багатотисячному віче в селищі Ясіня створили Українську національну раду. У січні 1919 року з допомогою військових команд Галицької армії проголосили **Гуцульську республіку**. Вона мала намір увійти до ЗУНР, але приєднання відкладалося з огляду на несприятливі міжнародні обставини.

Населення сусідніх сіл також створювало власні місцеві ради. До війська Гуцульської республіки почали масово вступати добровольці. 21 січня 1919-го в Хусті на Всенародному з'їзді угорських русинів-українців було ухвалено рішення про приєднання краю до соборної України. 22 січня в Києві було проголошено Акт злуки УНР і ЗУНР, у якому зафіксовано, зокрема, і входження Закарпаття до соборної УНР. Однак уряд краю не мав реальних військових засобів, щоб реалізувати цю мету, тож у червні 1919 року територію Гуцульської республіки за мандатом Антанти зайняли румунські війська.

2. За умовами Сен-Жерменського мирного договору 1919 року Закарпаття увійшло до Чехословацької республіки під назвою **Підкарпатська Русь**. Наступного року вона отримала право здійснювати самоврядування через власний законодавчий орган – Сойм. Однак до 1938-го празький уряд зволював із скликанням Сойму через можливі відцентрові тенденції у державі. Разом із тим Підкарпатська Русь розвивалася в умовах демократії з усіма її правовими інститутами, громадянськими свободами та правами, багатопартійністю, плюралізмом і парламентаризмом. Розбудовувалося громадянське суспільство.

3. 22 листопада 1938 року Національні збори у Празі ухвалили конституційні закони про автономію Словаччини та Підкарпатської Русі. Чехословаччина стала федеративною республікою. 25 листопада уряд Августина Волошина розпорядився про запровадження у краї української мови, а в кінці грудня розпустив земський (крайовий) уряд у Хусті й офіційно дозволив поряд із «Підкарпатська Русь» уживати **«Карпатська Україна»**. На той час її автономний уряд складався з чотирьох міністерств: внутрішніх справ (міністр Едмунд Бачинський), культу, шкільництва та народної освіти (Августин Штефан), юстиції (Августин Дутка), господарських справ і комунікації (Юліан Ревай). Діяли також служба безпеки, управління поліції в Хусті, відділ преси та пропаганди. Інтереси національних меншин представляли національні ради (німецька, чеська, румунська, угорська).

4. Щодо **української мови** – уряд Августина Волошина наполягав на її запровадженні в усіх школах, державних та інших установах. Відкривалися гімназії з українською мовою навчання в Білках, Рахові та Ракошині, понад 50 нових міських і сільських народних шкіл. Обговорювали й відкриття народного університету в Хусті та перенесення туди з Праги Українського вільного університету. Активну освітянську діяльність здійснювало товариство «Учительська громада», що об'єднувало майже 2 тисячі педагогів.

5. У Карпатській Україні активізувалося **культурне життя**. У 1938–1939 роках Хуст відвідали знані українські поети та письменники – Олександр Олесь, його син Олег Ольжич, Юрій Горліс-Горський, Улас Самчук. Вони ініціювали створення літературно-мистецького товариства «Говерля». Запрацював державний театр «Нова сцена». Виходило 75 газет (4 щоденних, 27 тижневих), 42 журнали, календарі й альманахи національно-політичного спрямування – за кількістю періодичних друкованих видань Закарпаття випереджало Чехію і Словаччину. Художник-графік, очільник мистецької

референтури вищого командування Карпатської Січі Михайло Михалевич створив серію пропагандистських плакатів Карпатської України.

6. На початку січня 1939-го у складі Карпатської Січі утворено окремий структурний підрозділ – **Жіноча Січ** на чолі зі Стефанією Тисовською та Марією Химинець. Окрім медичної служби та функцій Червоного Хреста, січовички виконували відповідальні ролі зв'язкових і розвідниць, передавали вказівки та накази Головної команди в окружні та місцеві осередки ОНОКС.

7. Карпатські січовики продовжували чинити опір після окупації краю угорськими військами. До середини травня окремі групи вели **партизанську боротьбу** в Карпатах. Вони нападали на угорські адміністративні органи, відділення жандармерії, зривали угорські прапори, поширювали листівки із закликом боротися з окупантом. Окупаційна влада запровадила воєнний стан і розпочала репресії проти січовиків, національно свідомої інтелігенції, колишніх державних і партійних діячів Карпатської України, духовенства. Для арештованих українських діячів створили в'язниці і табори у Кривій, Хусті, Тячеві, Великому Бичкові, Рахові, Сваляві, Воловому, Великому Березному. Багатьох полонених розстрілювали в лісах. До тисячі в'язнів із Закарпаття утримували в угорському концтаборі біля Ніредьгази. Січовиків-галичан передали польській стороні. Навесні 1939-го їх окремими групами розстріляли на Верецькому, Яблунецькому та Ужоцькому перевалах.

Польща всіляко сприяла Угорщині в окупації. Щоб не допустити на свою територію українських політичних і військових втікачів, вона висунула війська до кордону з Карпатською Україною.

8. Події 1938–1939 років у Карпатській Україні викликали жвавий інтерес на **міжнародній арені** у контексті проекту «Великої України». Після довгої перерви від часів Української революції 1917–1921 років «українське питання» постало в центрі уваги країн Центральної та Західної Європи. Політики і громадськість обговорювали вірогідність підтримки Гітлером незалежності Карпатської України, щоб у подальшому створити «Велику Україну» із українським землями, що входили до складу Чехословаччини, Польщі, Румунії, СРСР.

9. Рух українців Закарпаття до незалежності спричинив ажіотаж світової **журналістської спільноти**. У британській пресі наприкінці 1938-го вийшла майже одна тисяча статей на цю тему, а у французькій – понад 300. У край приїздили провідні кореспонденти. Репортажі про події березня 1939-го потрапили на перші шпальти світових газет – «Spectator», «The Guardian», «The Times», «Le Monde», «Figaro». До речі, творча команда фільму “Срібна земля. Хроніка Карпатської України” під час підготовки стрічки купила в США оригінал газети «The New York Times» із репортажем про тодішні події на Закарпатській Україні.

10. На початку березня 1939 року в Карпатську Україну приїхав політичний і військовий діяч, колекціонер, меценат Каленик Лисюк (Василь Лепикаш) із старшим сином Петром, аби створити документальну стрічку. У двох частинах фільму «**Трагедія Карпатської України**» він залишив нащадкам фіксацію доленосного акта, засідань парламенту Карпатської України. Зробив і постановочні зйомки «засідання» уряду Карпатської

України, «телефонні перемовини» Августина Волошина з Юліаном Реваєм і Львом Прхалою, «канцелярію прем'єр-міністра», «бої» карпатських січовиків із чехословацькими військами. 1942 року його хронікальний фільм із англійськими коментарями змонтували на кіностудії Василя Авраменка у Нью-Йорку. Його неодноразово демонстрували серед української діаспори США та Канади. Помер Каленик Лисюк 1980-го. А його син Петро загинув під час буремних подій на Закарпатті.

У боях на Красному полі втратив свого єдиного сина ще один відомий українець – поет, учасник національно-визвольного руху, культурний діяч початку ХХ століття **Спиридон Черкасенко**.

Корисні Інтернет-посилання

1. Вегеш М. Велич і трагедія Карпатської України [Електронний ресурс] / Вегеш М. // Дзеркало Тижня – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/velich_i_tragediya_karpatskoyi_ukrayini.html
2. Виступ прем'єр-міністра Карпатської України 15 березня 1939 року [Електронний ресурс] // Історична правда. – 15.03.2012 – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/03/15/76954/>
3. В'ятрович В. Карпатська Україна та її армія у фотографіях Каленика Лисюка [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/4d7fe81ac60af/>
4. Гаврош О. Батько Волошин [Електронний ресурс] / Гаврош О. // Український Тиждень. – 19.03.2010. – Режим доступу : <http://stage.tyzhden.ua/History/3589>
5. Гай-Нижник П. Архівні документи. Карпатська Україна (1938–1939 рр.) [Електронний ресурс] / Павло Гай-Нижник. // Особистий сайт – Режим доступу : <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/arhiv.karp.ukr.php>
6. Документи органів влади Карпатської України. Електронний архів українського визвольного руху [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=149
7. До річниці проголошення Карпатської України в Інтернеті опублікували фото та документи очільників повстання [Електронний ресурс] // Історична правда. – 17.03.2015 – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/short/2015/03/17/147905/>
8. Інтерв'ю Михайла Галушака з Романом Офіцинським “З Карпатської України для нас почалася Друга світова” [Електронний ресурс] // Історична правда. – 15.03.2013. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613>
9. Карпатська Україна [Електронний портал] // Режим доступу : <http://1939.in.ua/>
10. Карпатська Україна – триумф і трагедія одного дня (До 70-річчя з дня проголошення) [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1509817.html>
11. Офіцинський Р. З Карпатської України для нас почалася Друга світова [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу :

<http://www.istpravda.com.ua/articles/514318a85ab9f/>

12. Пагіря О. Карпатська Україна у спогадах очевидців, 1938–1939 рр. [Електронний ресурс] // Режим доступу :

<http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=462>

13. Пагіря О. Крути під Хустом [Електронний ресурс] / О. Пагіря. // Український Тиждень. – 19.03.2010. – Режим доступу :

<http://tyzhden.ua/History/3588>

14. Пагіря О. Найбільша проблема Європи [Електронний ресурс] / О. Пагіря. // Український Тиждень. – 27.03.2011. – Режим доступу :

<http://tyzhden.ua/History/19366>

15. Пагіря О. Проект “лекторій”. Події Карпатської України 80 років тому // ГЛАВКОМ. – 05.03.2019. – Режим доступу :

<https://glavcom.ua/tv/proekt-lektoriy-istorik-rozpoviv-pro-podiji-karpatskoji-ukrajini-80-rokiv-tomu-574820.html>

16. Сацький П. На шляху до Другої світової: Перший віденський арбітраж [Електронний ресурс] / Сацький П. // Дзеркало Тижня. – 24.05.2013. – Режим доступу :

<http://gazeta.dt.ua/history/na-shlyahu-do-drugoyi-svitovoyi-pershiy-videnskiy-arbitrazh-.html>

17. Срібна земля. Очевидці [Електронний ресурс] // Сайт: Українська галицька асамблея – Режим доступу : <http://www.documentary.org.ua/uk/silver-lands/witnesses/>

18. Федака С. (За)карпатський вибір [Електронний ресурс] / Федака С. // Український Тиждень. – 19.03.2010. – Режим доступу :

<http://stage.tyzhden.ua/History/3587>

19. 1939: проголошення незалежності Карпатської України [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу :

<http://www.istpravda.com.ua/videos/2011/03/14/31517/>

Перелік документальних фільмів і телевізійних проектів

«Срібна Земля. Хроніка Карпатської України 1919–1939»	2012	Тарас Химич	«Invert Pictures», Україна
«Собор на крові»	2006	Ігор Кобрин	«Телекон», Україна
«Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Карпатська державність»	2014		Телеканал ЗІК, Україна

«Карпатська Україна. Альтернативні уроки історії»	2011		Рух «Не будь байдужим», Україна
«Карпатська Україна»	1942	Каленик Лисюк	http://1939.in.ua/video-2/trahedija-karpatskoji-ukrajiny-kalenyk-lysjuk-1939/
«1939: Героїчна історія Карпатської України»	15.03. 2015	Вахтанг Кіпіані	http://www.istpravda.com.ua/videos/2015/03/15/147861/

Методичні рекомендації

У загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах до 80-річчя проголошення незалежності Карпатської України рекомендуємо провести інформаційні, виховні, культурно-мистецькі заходи з підвищення інтересу до історії України та її захисників, екскурсії (в тому числі віртуальні) до місць пам'яті, пов'язаних із боротьбою українців Закарпаття за незалежність та Українським визвольним рухом, перегляд кінофільмів, дискусійні майданчики й інші тематичні заходи.

У виборі календарної дати заходів доцільно орієнтуватися на другу половину березня. Зауважуємо, що ці матеріали можуть бути використані також під час вивчення в 10 класі розділів з історії України “Західноукраїнські землі в міжвоєнний період”, “Україна в роки Другої світової війни”, Тижня історії, позакласних заходів і підготовки до ЗНО.

Мета проведення заходів:

- поглибити знання учнів про події на Закарпатті в міжвоєнний період, проголошення незалежності Карпатської України, звернути увагу на тяглість українського державотворення і традицій захисту батьківщини;
- виховувати у школярів почуття особистої відповідальності та готовність до захисту своєї землі;
- формувати і розвивати різні види вмінь, навичок, які мають сприяти розвитку всіх видів інтелекту як умови всебічного розвитку особистості, її самореалізації;
- формувати активну громадянську позицію учнів і почуття патріотизму.

Методична скарбничка

Вид роботи	Інструкція для організатора
Калейдоскоп “Персона грата”	
Представлення історичного	1. <i>Хто цей діяч?</i> Назвіть його повне ім'я та роки життя. 2. <i>Звідки походив?</i> З якого населеного пункту та якої

<p>портрета на основі біографічної довідки (додаток 1)</p>	<p>країни родом? Хто були його батьки, де отримав освіту?</p> <p>3. <i>Що цікавого про нього відомо?</i> Дізнайтеся виняткові факти з біографії, які вплинули на його подальшу діяльність (освіта, виховання, знайомство з цікавими людьми, відкриття, вступ до організації, курйозні випадки тощо).</p> <p>4. <i>Де проявив себе?</i> Ким був (фах, посади, захоплення, уподобання) і чий інтереси відстоював? На що найбільше звертав увагу, а чим нехтував? З чим це пов'язано?</p> <p>5. <i>Що зробив для України?</i> Якими вчинками та справами відзначився діяч? Які помилки допустив?</p> <p>6. <i>Як ви оцінюєте</i> його як особистість і професіонала? Відповідь обґрунтуйте.</p> <p>7. <i>Уявіть себе на місці діяча.</i> Що б ви змінили, якими б шансами скористалися?</p>
--	--

Історичне турне «Місця пам'яті Карпатської України»

<p>Аналіз місця пам'яті (додаток 2)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оберіть місце пам'яті, присвячене подіям Карпатської України (опорні слова: монумент, пам'ятник, пам'ятний знак/дошка, барельєф, погруддя, стела, меморіальний комплекс, скульптурна група і т.д.). Як воно називається? 2. В якому населеному пункті знаходиться? 3. Яким подіям / герою присвячено пам'ятку? 4. Чому ви її обрали? Висловіть загальне враження та емоції, які викликає (опорні слова: огортає... почуття, в монументі вражає..., уособлює символічний образ..., оригінальне художнє втілення..., відтворює...)? 5. Хто його автор? Історія створення. 6. Опишіть місце пам'яті/пам'ятник, його постамент або інші елементи (опорні слова: бронза, мармур, граніт, цемент, сталь, мідь, дерево..., відлитий, вирізьблений, виліплений, висічений, вирубаний). 7. Як вписується пам'ятник у ландшафт? 8. Чи є це місце об'єктом церемоніалів/урочистостей до ювілеїв і пам'ятних дат? 9. Чи змогли б ви провести екскурсію біля цього місця пам'яті
---	--

Допитливий архіваріус

<p>Дослідження історичного джерела (додаток 3)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Хто автор документа (опорні слова: архівні документи, спогади сучасників/політичних діячів, публікації в періодиці, листування і т.д.)? 2. Яку посаду він/вона обіймав, яке займав становище? 3. За яких історичних обставин з'явився документ? Як
--	---

	<p>могли вплинути на автора історичні події чи загальна ситуація в цей період?</p> <p>4. Що являє собою документ за змістом і формою (опис історичної події сучасником, оцінка події істориком, законодавчий акт...)?</p> <p>5. Про що розповідається в документі? На якій стороні події автор зосереджується? Яка подія чи явище замовчуються?</p> <p>6. Які почуття викликає у вас документ?</p> <p>7. Що вас здивувало в цьому документі, а що вразило?</p>
Уважний картограф	
<p>Заповнення історичної карти (додаток 4)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Написи на контурній карті слід робити лаконічно, акуратно, друкованим шрифтом. 2. Розмір напису має відповідати величині й важливості об'єкту. 3. Написи розташовуйте у більш вільних місцях карти. 4. Назви міст, сіл, озер та інших об'єктів, які займають на карті невеличку площу, розташовуйте в напрямі паралелей (якщо паралелі не зображені, то паралельно нижній рамці карти) так, аби початок написів був поблизу самого об'єкта. 5. Написи річок і каналів розташовуйте в незавантажених написами місцях над лінією річки або каналу. 6. Кордони та межі на контурній карті обов'язково наводьте яскравим кольором (державні, обласні, природних зон, заповідних територій тощо). Необхідно позначити всі сусідні країни. 7. Ви можете розробити власну систему графічних зображень умовних знаків, пов'язаних із місцями пам'яті.. Для кожного місця можна вигадати позначки, уточнюючі знаки, додаткові пояснення. 8. Легенда – це логічна основа карти, ключ до неї, розшифрування умовних знаків, за допомогою яких зображено об'єкти, події та явища. Саме тут пояснюються позначки, знаки і скорочення. 9. Під час заповнення карти не варто користуватися фарбами.

Додаток 1. Творець Карпатської України Августин Волошин

Педагог, просвітитель, журналіст, громадсько-політичний і церковно-релігійний діяч.

Тайм-лайн

17 березня 1874 року – Августин Волошин народився селі Келечині Воловської округи (нині – село Межигірського району Закарпатської області) у родині священика.

1883–1892 років – навчався в ужгородській гімназії.

1892–1896 років – навчання теології у Будапешті й Ужгороді.

1897 року – висвячений на священика, став капеланом церкви в Ужгороді-Цегельні.

1899–1900 років – отримав диплом учителя фізики і математики у Вищій педагогічній школі в Будапешті.

1900–1917 роки – працював учителем Ужгородської учительської семінарії.

1917–1938 років – директор Ужгородської учительської семінарії.

1922–1938 років – редактор Наукового збірника «Просвіти» в Ужгороді.

1925–1929 років – посол чехословацького парламенту.

26 жовтня 1938 року – призначений прем'єр-міністром Підкарпатської Русі.

14 березня 1939 року – проголосив незалежність Карпатської України.

15 березня 1939 року – обраний президентом Карпатської України.

З 16 березня 1939 року – в еміграції у Празі.

1939–1945 років – робота у Вільному українському університеті у Празі.

1945 року – арештований «Смершем» і вивезений до Москви.

19 липня 1945 року – помер у Бутирській в'язниці.

1991 року – реабілітований.

2002 року – посмертно присвоєно звання Героя України.

10 фактів про Августина Волошина

1. Походив із роду священиків і продовжив сімейну традицію, отримавши теологічну освіту і прийнявши сан. Боронив інтереси греко-католицької церкви, її традиційні обряди, церковно-слов'янську мову в богослужінні. Активно виступав проти спроб угорського уряду запровадити у 1915–1917 роках на території Закарпаття латиницю замість кирилиці. Августин Волошин серед 45 новомучеників греко-католицької церкви, постраждалих за віру від комуністичного режиму і над котрими в УГКЦ провадиться беатифікаційний процес.

2. Політикою почав займатися у 1918–1919-му роках. Дотримувався прочехословацької орієнтації. Входив до Ужгородської ради, був заступником Голови Центральної Руської Народної Ради (вона 8 травня 1919 року ухвалила рішення про входження Закарпаття до складу Чехословацької Республіки). Від Народно-християнської партії як її організатор і керівник обирався послом чехословацького парламенту (1925–1929), був державним секретарем в уряді Андрія Бродія (11–26 жовтня 1938-го).

3. 1896 року одружився з донькою професора Ужгородської гімназії Іриною Петрик. Власних дітей подружжя не мало, тож взяли на утримання приватний сиротинець із 22 вихованками. Дітей доглядали сестри-ва-си-ліянки. Жили вони у великому двоповерховому будинку, були забезпечені триразовим харчуванням, одягом, навчанням. Сестри також дбали

і про дозвілля, виховання та розвиток творчих здібностей дітей. З пані Іриною вивчали німецьку мову. 1936 року Ірина Волошина померла. Далі про дітей дбав Августин Волошин. Загалом на сиротинець пожертвував 300 тисяч крон і будинок в Ужгороді (нині це вулиця Августина Волошина, 36).

4. Був великим благодійником і жертводавцем. Усі заощадження заповідав єпархіальним училищам, учительським семінаріям, сестрам Василянкам, сиротинцям Карпатської України.

5. Велику увагу приділяв економічному відродженню краю як основі політичної незалежності і культурного розвитку. Багато зробив для створення кооперативів, активний учасник створення першого українського карпатського акціонерного товариства – «Унію», засновник і голова Крайового кооперативного союзу, Підкарпатського банку, асекураційного товариства «Бескид», фабрики дзвонів «Акорд» в Ужгороді, фабрики свічок «Геліос» у Горянах, фабрики сірників у Чинадієві тощо.

6. Мав талант педагога широкого профілю – від математика й фізика до мовознавця, літературознавця, упорядника букварів і шкільних читанок, автора фундаментальних підручників. Його посібники з педагогіки, психології, логіки, дидактики, методики для початкових, середніх і вищих шкіл, наприклад, «Читанка для угрорусской молодежи», «Буквар», «Практична граматики малоруської мови», «Наука о числах для I – II кл. народних шкіл», «Педагогіка і дидактика для учительських семінарій», «О соціальному вихованню», «Дидактика», «Педагогічна психологія», «Методика народношкільного навчання» та інші – неодноразово перевидавалися.

7. Як літератор він написав побутові драми «Марійка Верховинка», «Без Бога ні до порога», історичну драму «Фабіола», п'єсу «Князь Лаборець», драму «Син Срібної Землі Юрій Довжа», оповідання «Люби своє» та інші твори, переклав українською мовою твори святого Августина, уклав малу Біблію, малий біблійний катехизм для нижчих класів народної школи, молитовник для української еміграції в Празі тощо.

8. Зарекомендував себе як професійний журналіст-видавець. Редагував єдину на той час руську газету «Наука» (1903–1918), а також газету «Свобода» (1920–38), перший український щоденник «Нова свобода» (1938–1939). Засновник видавництва «Пчїлка», редактор журналу «Пчїлка», в якому публікувалося багато матеріалів з історії, культури і природи краю, один із редакторів «Наукового збірника товариства «Просвіта»» в Ужгороді. Великою заслугою Августина Волошина як публіциста є захист рідної мови та національної символіки українського народу: синьо-жовтого прапора, державного гербу Тризуба, гімну «Ще не вмерли в Україні...» Статті на цю тему друкувалися в газеті «Свобода» та інших виданнях.

9. За матеріали справи Волошина No 0447047, заведеної Головним управлінням контррозвідки «Смерш», колишнього президента Карпатської України схопили 15 травня 1945 року в Празі. При затриманні й обшуку помешкання було вилучено особистий годинник, хрестик, іконки, ланцюжок, кашне, канцелярське приладдя. Та найголовнішим трофеєм стала кругла печатка з написом «Президія уряду Підкарпатської Русі». 3 червня 1945 року начальник Головного управління контррозвідки «Смерш» Абакумов видав

санкцію на арешт Августина Волошина як «українського націоналіста, який здійснював ворожу діяльність проти СРСР, перебував у тісних зв'язках з III райхом, прагнув створення української держави під протекторатом німців. [...] Після угорської окупації навесні 1939 року він разом зі своїм оточенням утік до Німеччини, а потім і до ЧСР, де продовжив свою антирадянську діяльність».

10. Існують свідчення, що Августина Волошина закатували в Бутирській тюрмі. Його могили й досі не знайдено.

Додаток 2. Місця пам'яті

Пам'ятник Августину Волошину на набережній в Ужгороді

Меморіальна дошка на фасаді будівлі юридичного факультету Ужгородського національного університету (вулиця Капітульна), де була

учительська семінарія, в якій Августин Волошин працював професором, а потім директором

Будівля Хустської реальної гімназії (тепер Хустська спеціалізована школа №1 імені Августина Волошина на вулиці Карпатської України, 16). Саме тут, у спортивному залі, 15 березня 1939 року відбулося історичне засідання Сойму, на якому проголошено державну самостійність Карпатської України.

Меморіальна таблиця, виконана в бронзі, вмонтована в будівлю Хустської спеціалізованої школи №1 імені Августина Волошина із таким текстом: «В цьому будинку 15 березня 1939 року проголошено незалежну державу Карпатську Україну».

Меморіальна таблиця на будівлі на вулиці Карпатської Січі, 30, присвячена Роману Шухевичу. 1939 року він нелегально прибув до Хуста і разом із провідниками ОУН створив Генеральний штаб Карпатської Січі. «Борис Щука» (таке псевдо мав Роман Шухевич) мав організувати поповнення Січі кадрами, надходження фінансової допомоги та налагодження зв'язку. Під час нападу угорської армії на Карпатську Україну брав участь у боях. Після окупації Карпатської України Угорщиною Шухевич через Румунію і Югославію дістався до Австрії.

Пам'ятник воїнам Карпатської Січі на Замковій горі

Додаток 3. У мемуарах учасників і свідків

«Українки й українці! Від середи зробили ми перші кроки до розбудови нашої країни. В Празі заграничні журналісти питали мене, чи з державністю не стане наша земля П'ємонттом до створення великої самостійної української держави. Тяжко вірити, щоб півмільйонове населення створило державу 50 мільйонової маси, та нема сумніву, що наші успіхи будуть електризуючою силою для цілого українства на всьому світі... Український нарід на найбільше на захід висуненій землі виборів собі волю і незалежність, що має велике значення для цілого українського народу. Сонце завжди сходить зі сходу, але може бути, що цим разом воно зійшло з заходу»

Із виступу міністра Юліана Ревая на засіданні Української Національної Ради в Ужгороді 16 жовтня 1938 року

«Я би сказав, що якимось спонтанно серед людей зародилася якась така воля до того, щоби мати свою власну країну, навіть в рамках тої Чехословаччини, свою власну невеличку автономну область, де би вони могли самі господарювати. Це якимось виникло спонтанно, і на підставі цього такого руху і була створена тоді Карпатська Україна»

Степан Стойка (1920 р.н.), с. Кричово Тячівського р-ну Закарпатської обл.

«Надія на реалізацію давньої мрії про Велику Україну, яка об'єднає більш ніж 40 млн українців в Рутенії, Польщі, Румунії та Радянській Росії, ясніша як ніколи, кажуть лідери українського самостійницького руху. (...) Відчувається сильне налаштування проти німецького домінування, попри те, що допомога нацистів – головне сподівання руху. (...) Русини очікують, що західні демократії, зокрема Британія та Франція, а також українці у Сполучених Штатах нададуть їм економічну та моральну допомогу, щоб уникнути домінування з боку Берліна»

Американське інформаційне агентство «The United Press Association». 17 грудня 1938 року

«Мадяри послали на Закарпаття уже до Віденського арбітражу і після, терористів. Були спеціально організовані на мадярській стороні групи озброєні, вони мали завдання йти на території Карпатської України і тероризувати населення, і навіть до фізичних розправ: вбивали, настрашували. Вони думали таким чином знесилити Карпатську Україну і вона падає сама до рук, але то не вийшло. Велася шалена дезінформація в засобах масової інформації на міжнародному рівні. Видумали такі казки, що тут голод, що людей всіх по тюрмах держать, що тут епідемії ніхто нікого не лікує, отаке розумієте ну, але приходили потім представники іноземні, то виділи що то брехня, но але то треба було всьо пережити і роз'яснити, перебороти».

Михайло Петричко (1924–2011), смт Чинадієво Мукачівського р-ну Закарпатської обл.

«В кожному селі створювались [січові відділи], я коли після занять у школі Великого Бичкова в суботу повертався в рідне село Косівську Поляну, і я так і інші хлопці, які ходили вже в гімназію, разом із січовиками марширували. Хоч ми ще мали 16–17 років, але нам дуже подобалось, як вони марширували, як вони співали козацькі стрілецькі пісні... Січовиками були прості хлопці, юнаки сільські прості, які вже одні в армії служили, й інші, які ще не були в армії, але хотіли мати свою армію»

Василь Піпаш (1922–2018), с. Косівська Поляна Рахівського р-ну Закарпатської обл.

«Коли ми дізналися, що на Закарпаттю твориться незалежна держава, самі хлопці організувалися і групами переходили без приказу. Навпаки, нам не радили йти, бо на невидимість ми йшли. Але молодого не втримаєш. І молоді хлопці нелегально через Карпати ночтю прорвалися на Закарпаття, прийшли озброєні легкою зброєю до Хусту»

Богдан Пришлякевич (1921–2012), Львів

«Вже декілька днів на терені Карпатської України точаться криваві бої без оголошення війни. Уряд Карпатської України апелює до урядів європейських держав з проханням про інтєрвенцію перед угорським урядом задля припинення бойових дій та врегулювання питання Карпатської України дипломатичним шляхом без непотрібного пролиття крові»

Із телеграми уряду Карпатської України до керівництва США, Великої Британії, Франції, Югославії, Румунії та Польщі. 16 березня 1939 року

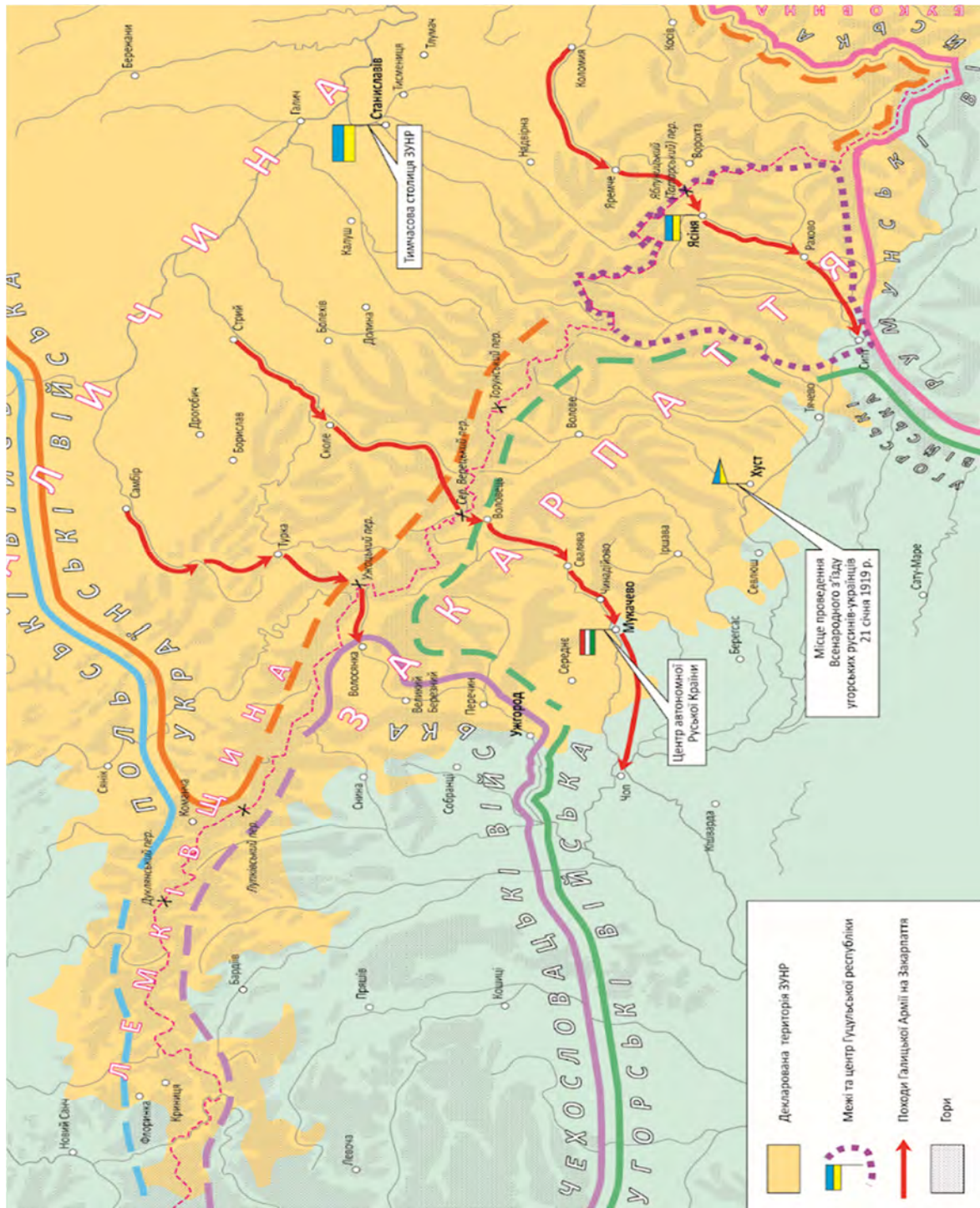
«Населення дуже боляче сприйняло прихід мадярів на Гуцульщину, особливо молодь дуже переживала, що пропала наша Карпатська Україна, виступала проти них, виступали, писали листівки, і в тих листівках писалось: “За мадярську солонину не віддамо Карпатську Україну”. І ці листівки приклеювали на видних місцях...».

Василь Піпаш (1922–2018), с. Косівська Поляна Рахівського р-ну Закарпатської обл.

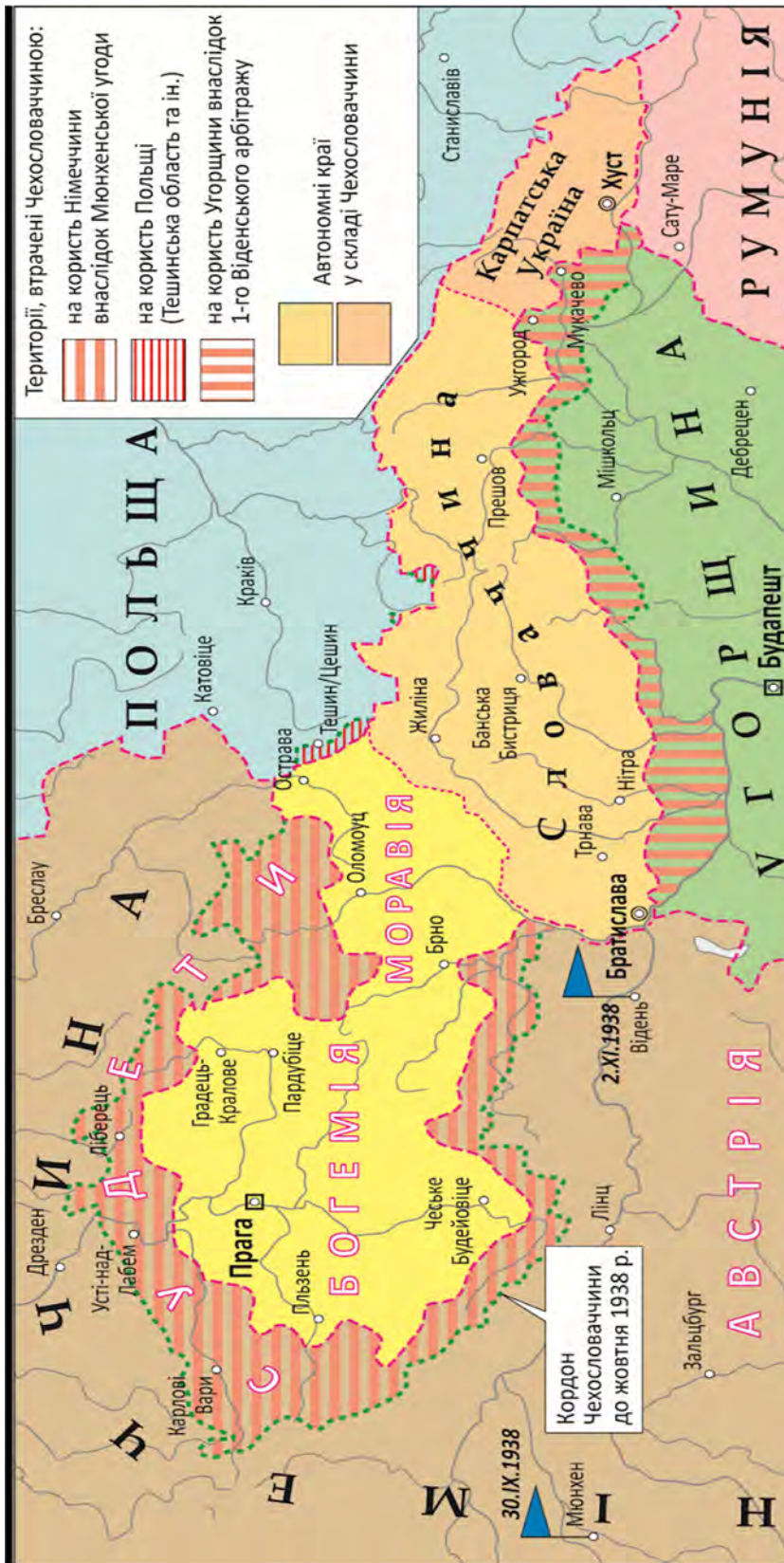
«Офіцери та рядові члени відділів Січі були в особливо скрутній ситуації через те, що, по-перше, вони завжди займали агресивну та ворожу позицію до угорців, а отже, не могли очікувати пощади від них, з другого ж боку, серед українців у Польщі та Румунії спостерігалися обнадійливі підривні рухи (багато з них були насправді політичними емігрантами з тих країн), і тому не могли розраховувати на статус біженця у разі переходу через кордон на польську та румунську території. Повідомляється, що багато з них не мали іншого виходу, як йти в гори, де їх зараз “зачищають” угорські патрулі»

Із донесення генерального консула США у Празі Ірвінга Ліннела. Кінець березня 1939 року

Додаток 4 Тематичні інфографіки та карти

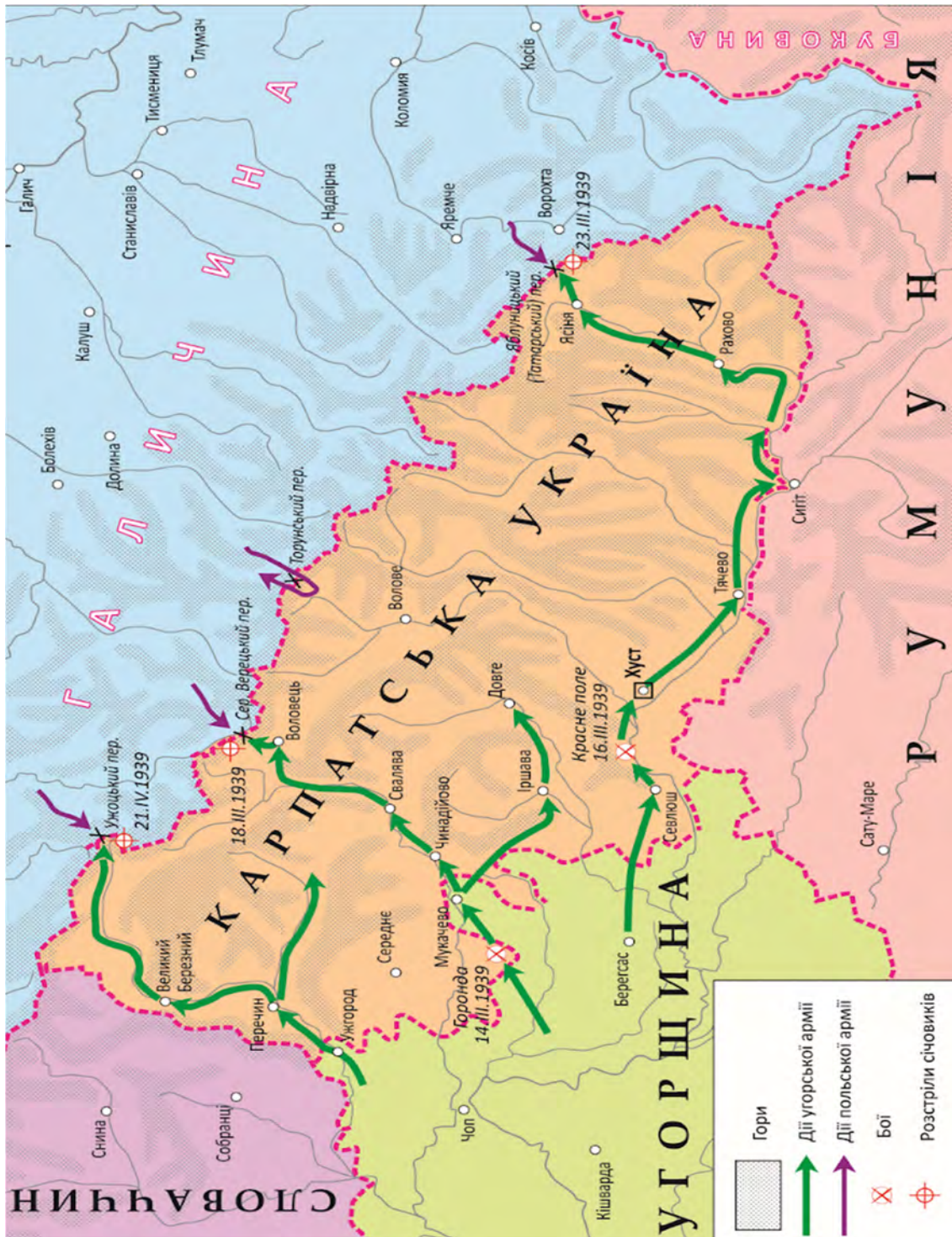
ЗУНР і Закарпаття в 1918-1919 роках

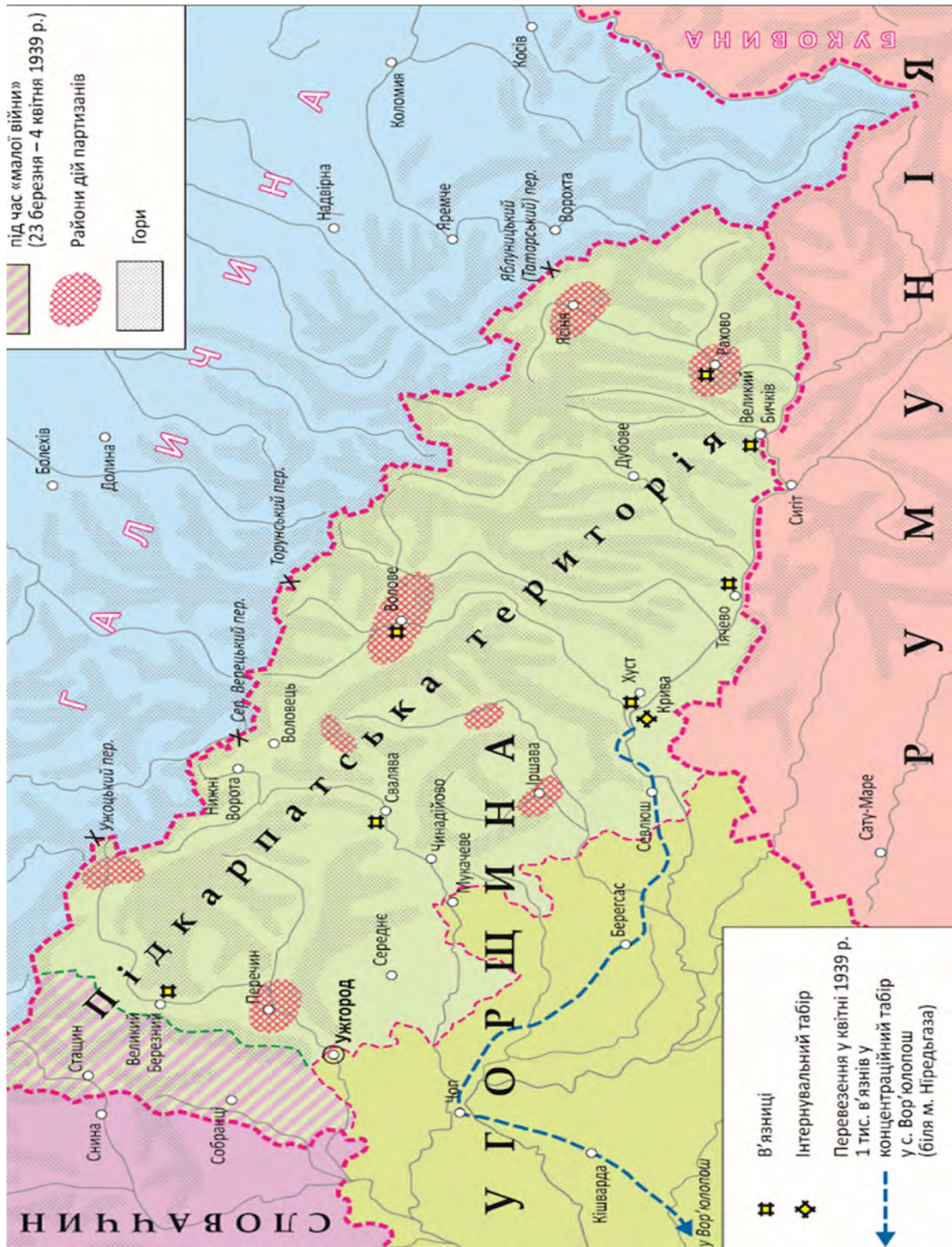
Чехословаччина за результатами Мюнхенської конференції та Першого Віденського арбітражу

«Гібридна війна» Польщі й Угорщини проти Карпатської України

Окупація угорською армією Карпатської України (14-18 березня 1939 року)

Осередки партизанської боротьби у Карпатській Україні

СРІБНА ЗЕМЛЯ

ТРЕТЯ СПРОБА УТВЕРДИТИ
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ У ХХ СТОЛІТТІ

**15 БЕРЕЗНЯ
1939 РОКУ**

було проголошено незалежність Карпатської України.
Це наступна спроба відновити
суверенітет після Української
державності 1917-1921 років.

11 094 км²
територія

544 000 осіб
населення

75,9% – українці
12,8% – євреї
4,75% – угорці
3,2% – чехи й словаки
1,8% – німці

ХРОНІКА СТАНОВЛЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

21 СІЧНЯ 1919 Р. – Всенародні збори у Хусті підтримали приєднання Закарпаття до Української Народної Республіки зі столицею в Києві.

10 ВЕРЕСНЯ 1919 Р. – за умовами Сен-Жерменського договору між країнами-переможцями у Першій світовій війні та Австрією Закарпаття під назвою Підкарпатська Русь увійшло до складу Чехо-Словацької республіки.

11 ЖОВТНЯ 1938 Р. – Уряд Чехо-Словащини надав автономію Підкарпатській Русі, невдовзі її офіційною назвою стала Карпатська Україна, а уряд очолив отець Августин Волошин.

2 Листопада 1938 Р. – Перший Віденський арбітраж передав до складу Угорщини південно-західну частину Закарпаття з Ужгородом, Мукачевим та Береговим. Автономний уряд переїхав до Хуста.

9 Листопада 1938 Р. – у Хусті засновано напіввійськову Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

12 лютого 1939 Р. – вибори до Союму (парламенту) Карпатської України. Перемогу здобуло Українське національне об'єднання, яке підтримувало А. Волошина.

14 березня 1939 Р. – за згодою Німеччини угорська армія розпочинає наступ на Карпатську Україну.

15 березня 1939 Р. – Сойм Карпатської України проголосив державну самостійність, прийняв Конституцію й обрав президентом Августина Волошина.

Державна мова –
українська

Прапор

Герб

Гімн
«Ще не вмерла
Україна»

ОЧІЛЬНИКИ

Президент
Августин Волошин

Голова Союму
Августин Штефан

Прем'єр-міністр
Юліан Ревай

Головний командант
Карпатської Січі
Дмитро Климбуш

Керівництво Карпатської України
з Августином Волошином у центрі

Святковий мітинг до 20-річчя Акту
Злуки УНР і ЗУНР, 22 січня 1939 р.

БОРТЬБА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ ПРОТИ УГОРСЬКОЇ АГРЕСІЇ – ПЕРШИЙ ВИПАДОК ЗБРОЙНОГО ОПОРУ ГІТЛЕРІВСЬКИМ ПЛАНУ З ПЕРЕКРОЮВАННЯ КОРДОНІВ У ЄВРОПІ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Січовики

Члени головної команди
Карпатської Січі під
час зустрічі біля будівлі
Організації народної
оборони «Карпатська Січ»

Агітка січовиків

Засновниці жіночої сотні
Карпатської Січі
Стефанія Тисовська
та Марія Химинець

14-18 БЕРЕЗНЯ 1939 РОКУ

> 20 великих і малих боїв з
угорськими військами

УГОРСЬКІ СИЛИ

«КАРПАТСЬКА ГРУПА»
генерал-лейтенант Ференц Сомбатгеї

18 000 бійців

VS**УКРАЇНСЬКІ СИЛИ**

**НАЦІОНАЛЬНА ОБОРОНА
КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ**
полковник армії УНР Сергій Єфремов

1 500 бійців

ЧЕХО-СЛОВАЦЬКІ СИЛИ

12-А ДИВІЗІЯ
генерал Олег Сватека

**2 БАТАЛЬЙОНИ
ПРИКОРДОННОЇ ОХОРОНИ**

2 700 бійців

ГОЛОВНІ БОЇ

14 БЕРЕЗНЯ 1939 Р. – біля Горонди і Страбичова на Мукачівщині.

15-16 БЕРЕЗНЯ 1939 Р. – оборона Кам'яниці, Невицького, Перечина, Малого Березного та Мирчі на Перечинщині.

16 БЕРЕЗНЯ 1939 Р. – найбільший бій поблизу Хуста на Красному полі.

Бої за Севлюш, Велику Копаню, Королево, Веряцю, Сільце, Иршаву.

72 вбитих, **144** поранених,
4 зниклих безвісти, **2** полонених

1 500 січовиків убитими
і зниклими безвісти

4 500 УКРАЇНСЬКИХ ПАТРІОТІВ СТАЛИ
ЖЕРТВАМИ УГОРСЬКОГО ТЕРОРУ

Партизанська боротьба січовиків проти угорської окупації тривала до **травня**, а подекуди – середини **вересня 1939 р.**

**2016 – РІК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.
З 1991-ГО – НАЗАВЖДИ.**